

ВЪТРЕШНА ФОРМА И МОТИВИРАНост НА ФРАЗЕОЛОГИЧНАТА ЕДИНИЦА

INNER FORM AND MOTIVATION OF A PHRASEOLOGICAL UNIT

The present paper is focused on the investigation of the Balkan phraseological corpus and it is an attempt to present the latest formulations and methods that are successfully applied in recent years in the analysis of phraseological semantics. The chosen approach is determined by a number of authors as a cognitive-culturological and it reflects the recognized necessity interweaving of cognitive theories and linguo-culturological ideas in the study of figurative language. The targeting this line of analysis is the basis of studies of the Moscow Semantic School. The research discusses a part of the ideas of Russian and Bulgarian researchers about the inner form and motivation as a part of the cognitive structure of the phraseological unit and some conclusions based on Bulgarian and Romanian language material to be drawn.

Keywords: Balkan phraseological, phraseological semantics, cognitive-culturological approach, figurative units, Moscow semantic school, inner form, motivation, Bulgarian and Romanian phraseological units.

Фразеологичните единици, съхранявани и възпроизвеждани във времето, са този специфичен пласт от езика на всеки колектив, който в най-голяма степен ни дава факти за доказване на дълбоката близост по отношение на тяхната семантика. За балканското езиково пространство това е изключително показателно. Тук, на Балканите, откриваме едно особено състояние, определено от Т. В. Цивиян като уникална смес от неуникални елементи (Цивиян 1990: 67). То е резултат от многовековната езикова, културна и духовна симбиоза на балканските народи, довела до редица сходства в концептуализацията на света, отразена по особен начин в техните езици.

Настоящата статия е част от проучванията в областта на балканската фразеология, която до момента е недостатъчно изследвана. Целта на автора е да представи някои от най-новите постановки и методи, прилагани успешно през последните години в анализа на фразеологичната семантика. Във връзка с това ще бъдат изложени идеите на някои руски и български изследователи по отношение на съдържателния план на фразеологичната единица. Централно място в работата ще заемат техните разбирания за вътрешната форма и мотивираността като част от когнитивната структура на фразеологизма.

През последните десетилетия базисни за изследването на фразеологизмите, и най-вече на тяхната образност, са постулатите на когнитивната лингвистика, нейната методология и металингвистичният апарат на когнитивната метафора. Те успешно се развиват и прилагат от представителите на американското направление, към което принадлежат Р. Лангакър, Дж. Лейкф, Л. Талми, Ч. Филмор и др. От позицията на когнитивната лингвистика езикът се определя като общ когнитивен механизъм и ин-

струмент – знакова система, която играе важна роля в кодирането и в трансформацията на информация (Кубрякова 1997: 53).

Подложена на когнитивна интерпретация, фразеологичната единица се възприема като продукт на менталната човешка дейност, а образността на фразеологизма придобива когнитивен статус и роля¹. Това разбиране е основополагащо в *Концептуалната теория на метафората (Conceptual Metaphor Theory)*, разработена от Дж. Лейкоф и М. Джонсън, и се доразвива от *Теорията за концептуалната интеграция (Conceptual Integration Theory)* на Ж. Фоконие и М. Търнър². То е водещо и за *Теорията за конвенционалния образен език (The Conventional Figurative Language Theory)* на Д. О. Доброволски и Е. Пирайнен, които също разработват успешно идеята за когнитивната природа на образните единици, като се стремят да разкрият техните специфични характеристики.

Докато западната школа разглежда езика като част от едно когнитивно пространство, в което действат общи механизми и принципи, в Русия по същото време се разработва теорията за значението на думите на основата на семантичния анализ. С тези идеи свързваме името на Ю. Д. Апресян и ръководената от него *Московска семантична школа*, както и *Школата на концептуалния анализ*, представена от Н. Д. Арутюнова и нейните последователи. И. А. Стернин отбелязва, че семантичните първоелементи, в търсенето на които се впускат руските изследователи, всъщност лежат в сферата на общите когнитивните човешки дейности и съдържат същите категории, които привеждат в работите си американските автори. Така двете направления – класическият американски когнитивизъм и руските структурно-семантични изследвания, които се развиват независимо едно от друго и ползват различна терминология – откриват категории, които в много отношения се пресичат (Стернин 2001: 8–9)³.

И ако на Запад изследването на образния език е насочено по-скоро към механизма, по който протича самият метафоричен процес, то в Русия акцентът се поставя върху резултатите от метафоричното взаимодействие, т.е. върху новата семантична структура, нейната вътрешна организация, специфичната ѝ природа и образност.

Така в резултат на сложното преплитане на нови идеи, разработки, теории и принципи своите рамки постепенно очертава един нов подход, насочен към изследването на образните фразеологизми. Като се тръгва от позициите на М. Л. Ковшова, А. Петрова (вж. Ковшова 1999, Петрова 2011 и др.), този подход може да се определи като *когнитивно-културологичен*. Той е израз на осъзнатата от страна на науката идея, че за да се постигне пълнота в изследването на образните езикови единици, е необходимо когнитивните теории да се допълнят от лингвокултурологичните постановки.

През призмата на когнитивно-културологичния подход разбиранията за същността и спецификата на фразеологичната единица се основават на разработения от В. Н. Телия модел за изследване на „идиома в действие”. Според него фразеологизмът се възприема като жива единица, силно зависима от контекста и културно-езиковата компетентност на колектива, които са променливи величини (вж. Телия 1996, 1999). На фона на представения модел като ключов момент за руската школа в анализа на приро-

дата и организацията на фразеологичната единица може да се определи изследването на *вътрешната форма*.

За А. Н. Баранов и Д. О. Доброволски вътрешната форма е един от параметрите за описание на идиомите (заедно с актуалното значение, синтаксиса и стила). Те я посочват като фактор, който влияе на формирането и функционирането на фразеологичната система на всеки език, на синтактичните, семантичните и прагматичните особености в поведението на идиома. Възприемана като образния компонент от плана на съдържанието на фразеологизма, тя се проявява в нестандартните му употреби и формиращия игривия слой на неговата семантика. Двамата автори отбелязват още, че вътрешната форма и актуалното значение са с различна тежест по отношение на експликацията на семантика. Обикновено се смята, че вътрешната форма заема периферно място във фразеологичното значение, по-малко съществена е и или се възприема различно от носителите на езика, или отсъства въобще. Като оспорват това твърдение, Баранов и Доброволски прилагат голям брой фразеологизми⁴, в чиято семантика вътрешната форма има специфична тежест и заема съществената част от плана на съдържанието. Обратно на това, актуалното значение се отчита в малка степен (или изобщо не се отчита) в значението на идиома. Така то може да бъде фиксирано във вътрешната форма на фразеологичната единица по различни начини, които авторите определят като *модел* на *вътрешната форма*⁵ (Баранов, Добровольский 2009: 21–23).

Разбирането на Г. Г. Шпет за вътрешната форма като похват, начин, метод за формиране на понятията (Шпет 2006: 117) се възприема от представителите на Московската семантична школа (вж. Алефиренко 2005, Самигулина 2009). О. И. Бъйкова определя вътрешната форма като инвариантен смисъл, като смислов ген на концепта на културата, който изпълнява функцията на интензификатор на етнокултурния смисъл на единиците за непряка номинация (Бъкова 2005: 35). Тя е тази част от съдържателния план на фразеологизма, която обуславя взаимодействието и взаимопроникването между денотативното и конотативното му значение и сякаш активира богатия потенциал от разбираня, знания, асоциации, образи и чувства, израз на културно-езиковата компетентност на колектива. Затова вътрешната форма често се разбира и преживява като образ.

Представителите на руската школа, един от които е Н. Ф. Алефиренко, възприемат вътрешната форма като част от основните протосемантичните категории, които изграждат когнитивната структура на езиковите единици за вторична номинация⁶. Той посочва, че вътрешната форма се характеризира със способността към субективното, свързаното с опита, динамичното и следователно лингвокреативно представяне на обектите в езиковото съзнание на говорещите. За Алефиренко вътрешната форма е продукт на дискурсивното мислене, който служи на нашето езиково съзнание като импулс, тласък, отправна точка за представяне на семантичното съдържание на езиковия знак. Функционираща като някакъв вид смислов ембрион, който се актуализира по различни начини чрез своята скрита когнитивно-дискурсивна енергия в образното пространство на дадена концептуална област, вътрешната форма всъщност определя творческия потенциал на единиците в езика (Алефиренко 2005а: 6–9).

Съществена роля за осмислянето на вътрешната форма заема културно-историческият фон. Затова според Алефиренко нейният анализ задължително трябва да се съчетае с изследването на смисловите трансформации, протичащи в семантичната система на езика, и да се постави във връзка с абстрактното мислене, което има способността постоянно да се променя. Тази позиция е част от семасиологическата концепция за вътрешната форма. Алефиренко отбелязва, че съгласно нея вътрешната форма на езиковия знак се възприема като синхронен епидигматически компонент на неговата семантична структура, служещ за идиотническа основа на непряката производна номинация (Алефиренко 2005б: 134).

Това разбиране на Алефиренко, възприето от други руски изследователи (вж. Быкова 2005: 5; Самигулина 2009: 13), отрежда на вътрешната форма статуса на сема и я определя като елемент от семантиката на езиковата единица. Възниква обаче въпросът, каква е същността на нейната семантична природа – денотативна, конотативна или сигнификативна⁷. Алефиренко я определя като сигнификативна, защото според него вътрешната форма съществува във вид на обобщено-абстрактен признак. Той съдържа в себе си деривационната памет за източниците на лингвосемиозиса от номинативен, структурно-семантичен и когнитивен характер. Благодарение на това свойство вътрешната форма представя не отделен предмет, а цели денотативни ситуации. Така, възприемана като речево-мисловен „ембрион“ и вътрешна програма (схема), тя, като изплува на повърхността на езиковото съзнание, се превръща в източник на типични, системно нерелевантни асоциации, лингвокреативни стимули за оживяване на цялата верига от социалнозначими връзки, конотации и представяния – цялата смислова гама на образната палитра на дискурсивните идиоми (Алефиренко 2005б: 135-137). Затова изследването на вътрешната форма е от изключително значение за изследователя. Защото, както отбелязва А. С. Самигулина, нейното изучаване е важно не само от гледна точка на създаването на типични начини за взаимодействие на елементите на езиковото и когнитивното съзнание, но е от значение и за разкриването на закономерностите, по които мисълта и въображението създават „портрета“ на една ситуация през призмата на друга. И понеже за хората е свойствено да мислят посредством метафори, за основа може да се вземе понятието „образ-схема“⁸, което се оказва много подходящо за определяне на природата на вътрешната форма (Самигулина 2009: 117).

Тези идеи за вътрешната форма като елемент на когнитивната структура на езиковия знак са от изключително значение, защото те насочват към извода, че реконструкцията на вътрешната форма позволява да се достигне до т. нар. „скрита памет“ на езика. Това е термин, който Т. М. Николаева въвежда, и се свързва със способността на езика да възпроизвежда един и същ модел чрез набор от определени правила за изграждане на концепта в продължение на достатъчно мащабен времеви период. Авторката отбелязва, че проблемите около разкриването на „скритата памет“ се свързват с проблема за автономното съществуване на езиковите универсалии, които с течение на времето променят своята езикова „опаковка“, но остават в пределите на едни и същи съдържателни „потребности“. Затова може да се каже, че езикът не толкова помни, колкото знае (Николаева 2002: 38).

Самигулина причислява вътрешната форма към посочения от Николаева⁹ трети тип „скрита памет” и отбелязва, че тя е част от синхронното състояние на езика. Като съпоставя вътрешната форма и мотивираността, авторката смята, че те трябва да се разглеждат като две страни на едно и също явление: от една страна, *мотивираността* представлява способ за образуване на вътрешната форма, а от друга – *вътрешната форма* е похват за създаване на експанаторността (мотивираността), способстваща за визуализиране на менталната картина (Самигулина 2009: 115).

Подобно тълкуване откриваме и при О. И. Блинова, според която вътрешната форма на думите се разбира като начин (средство) за изразяване на тяхната мотивираност, като морфо-семантична (или формално-семантична) структура на думата, която позволява да се осъзнае и да се обясни взаимоотношеността на тяхното звучене и значение (Блинова 2013). Такова разбиране предполага, че вътрешната форма следва да се анализира в семасиологически аспект, като се разглежда в синхронен план – концепция, заложенa още в идеите за вътрешната форма на В. В. Виноградов (вж. Виноградов 1972:19-21). Трябва обаче да се отбележи, че такава гледна точка е необходимо да се разгледа критически.

За когнитивно-културологичния подход идеята, че в съдържанието на фразеологизмите по особен начин се пресичат синхронна и диахронна информация, се оказва водеща. Идиомите се възприемат като живи единици, чиято семантична структура динамично се променя и на всеки етап от времето се мотивира от различна концептуална област-източник. В областта-източник всъщност се съдържа образният потенциал на идиома (т.е. вътрешната форма), който включва в себе си много напластявания както от етнокултурния фон, така и от личния опит и знанията на отделния индивид. Както отбелязва А. Б. Феоктистова, „когнитивният товар” на единиците интуитивно се „доизгражда” и „доосмисля” в синхрон с националнокултурната специфика на съответния колектив и неговата съвременна „картина на света” (Феоктистова 1999: 175). Така във всеки синхронен срез в семантиката на фразеологизма се активира различен образен потенциал, носител на нова културна информация, който сякаш се движи по спиралата на времето и се интерпретира по своеобразен начин. Представата, че именно потенциалът на образа позволява различни интерпретации на ситуацията, съответстваща на този образ, както и анализът на културната информация, на която той е носител, са ключови за изследванията на руската школа.

Това разбиране разкрива образността в нова светлина. Защото, както посочва Петрова, се осъзнава фактът, че актуалното значение на езиковата единица днес е различно от значението, което тя носи в друг синхронен срез, и това се дължи именно на променената във времето образност. Фразеологичната единица, която пази своята образност, остава мотивирана, но компонентите на нейната семантика се променят в съответствие с променените екстралингвистични условия и светоглед. Затова в анализа на образните единици с основание трябва да се отчита твърдението на авторката, че *мотивираността* – актуалният образ, който функционира в синхронен план в представите на колектива, т.е. новата информация, и *вътрешната форма*, която служи като способ за формиране на понятията, т.е. старата информация, е възможно да се окажат

тъждествени. В много случаи обаче се регистрира тяхното семантично отдалечаване и това не бива да убягва от вниманието на изследователя (вж. Петрова 2011: 83-85, но срв. Самигулина 2009: 119).

Затова анализът на *мотивираността* е важен момент в изследването на фразеологичната семантика. Традиционно тя се разбира като наличие на някаква прозрачна съдържателна връзка между състояние А и Б (Зализняк 2004: 36). Мотивираността се свързва с когнитивната реалност на съвременните носители на езика. Тя се съдържа във фрейма, който се активира при функционирането на фразеологичната единица днес и който насочва към информация за съвременните опит и знания на колектива. Анализът на тези реални когнитивни феномени отвежда именно до мотивираността на фразеологичната единица. Затова като мотивирани се определят фразеологизми, които носителят на езика разбира дословно и може спонтанно да обясни. Във връзка с това Пирайнен отбелязва, че от голямо значение при изследването на мотивационната информация на фразеологичната единица е да се отчетат данните от диалектите. Това е така, защото носителите на диалектите притежават знания за света, израз на една когнитивна система, често пъти различаваща се от етимологичните и енциклопедичните знания на изследователя (Пирайнен 1997: 92-93).

След казаното дотук може да се твърди, че за пълнотата на фразеологичния анализ е необходимо да се осъществи едно плавно пресичане на синхрония и диахрония. Защото такава изследване изисква, от една страна, реконструирането на езиковата картина на света, в която са закодирани представите и понятията за всяка културна традиция, както и фоновите знания, осветляването на които е от особено значение за изследването на мотивираността. От друга страна, е нужно синхронният анализ да се допълни с историко-етимологичното описание на компонентите на фразеологичната семантична структура. Само по този начин можем да отчетем дали „скритата памет“⁷ не ни отвежда към някаква стара когнитивна постановка (вътрешната форма), в основата на която лежат древни митологични и фолклорни представи, или са включени думи символи.

В духа на разработената от руската когнитивна наука линия на фразеологичното изследване, в чиято основа стои идеята за вътрешната форма на идиома като способ за представяне на смисловото съдържание на езиковия знак, особен интерес представляват фразеологизмите със семантичен център *дума символ* (вода, вятър, сърце, кръв и т.н.). Езиковите символи (за разлика от символите, при които носител на символната функция е дадена реалия – предмет, обект, артефак, човек и т.н.) са думи или словосъчетания, които получават символен прочит. Тяхното значение, по думите на Телия, се награждава със смисъл, който посочва не самия референт на думата, а асоциативно замества някаква културна идея. Така материален експонент на тази идея е не реалитата като такава, а самото име (езиковото обозначение), чието собствено значение се замества от неговия символен прочит¹⁰ (Телия 1996: 243).

Думата, носител на символа, придава своята специфика на фразеологизма, в чийто състав се включва. Особеното на тази специфика се състои в това, че мотивацията на езиковия символ е свързана не само с преносното значение (метафорично

или метонимично), а и с картината на света, с всичките имплицитни фонове знания, които съдържат в себе си както логическа (понятийна, рационална) информация, така и конотативни асоциативни елементи (вж. Петрова 2009: 9; Шевченко 2003: 57). Затова думите символи функционират като един от източниците на националнокултурната интерпретация на фразеологичните единици.

Думите символи се характеризират с универсалност, резултат от способността им да се враждат в структурата на митологията, литературата, изкуствата и други семиотични системи. Тяхна специфична черта е и възможността да се пресичат във времето и пространството на различните народи и техните култури. Като прави обзор на лингвистичните изследвания на символа, Е. В. Шелестюк отбелязва, че в структурата на изходното (основното) значение на езиковия знак има семи, съставляващи неговата „символна аура”. Тя носи древен, архетипен характер или е обусловена от стереотипните за дадена култура асоциации (Шелестюк 1997: 125-140). Именно тази аура ни отвежда към вътрешната форма на идиома, която представя смисловото му съдържание чрез символния прочит на съответната дума символ, изграждаща състава на фразеологичната единица.

Представеното в настоящата работа разбиране на редица изследователи, че вътрешната форма и мотивираността са част от когнитивната структура на фразеологичната единица, е от значение за по нататъшното изследване в областта на фразеологичната семантика. Въмъкването в тази представа на думите символи и по-обстойното им изследване¹ се оказва изключително плодотворно по отношение на анализа на балканските фразеологизми и разкриването на тяхната специфична образност. Защото символите, включени във вътрешната форма на фразеологичните единици, придават особена специфика на механизма, по който се поражда и функционира метафоричният процес. Това е така, защото те въплъщават в себе си културната информация за всеки езиков колектив и я враждат по специфичен начин в структурата на езиковия знак.

През призмата на новия когнитивно-културологичен подход фразеологизмите се разглеждат като продукт на менталната човешка дейност. Направеният в настоящата статия обзор извежда вътрешната форма и мотивираността като важна част от този процес. Друг значим момент за фразеологичния анализ е, че за да се постигне пълнота в изследването на когнитивната природа на образните единици, не трябва да се пропуска отчитането на думите символи. Те, заедно с еталоните, стереотипите, митологемите и т.н. са част от мотивационните връзки, които пораждат фразеологичната образност, и са израз на материалната, социалната и духовната култура на всеки езиков колектив.

БЕЛЕЖКИ

¹ Тази идея е в основата на *концептуално-метафоричната хипотеза*, според която образната мотивация на идиома се основава не на конкретни визуални представи, провокирани от буквалния прочит на дадена фразеологична единица, а на абстрактните начини за интерпретация на едни същности в термините на други (например СЪЗНАНИЕТО е КОНТЕЙНЕР, ЛЮБОВТА е ПЪТЕШЕСТВИЕ и др.) (Добровольский 1996: 71).

² Според някои учени двете теории могат да бъдат разглеждани като сходни и допълващи се в редица аспекти по отношение на изследването в областта на фразеологията (вж. Omazić 2005).

³ За разграничаването на когнитивните изследвания на запад и концептуалния анализ в Русия вж. още Маслова 2004: 21, Рахилина 2008: 19-20.

⁴ Посочените от тях фразеологизми по същество представляват речеви формули, които оказват неуместност на предшестващата реплика на събеседника, от вида на „- Защо?“ „- Защото завършва на о.“.

⁵ За различните модели на вътрешната форма според двамата автори – вж. Баранов 2009: 23-25.

⁶ В своята идейна платформа Алефиренко посочва следните възлови категории, през които преминава механизмът за формиране на образната семантика на езиковия знак – универсално-предметен код (УПК) > предметен скелет > вътрешна форма > словесен образ (Алефиренко 2005а: 7, 2005б: 129).

⁷ Алефиренко посочва, че Г. П. Помигуев отрежда на вътрешната форма денотативна природа, а Телия я отнася към конотативните компоненти на езиковото значение (Алефиренко 2005б: 135).

⁸ Става дума за „образ-схема“, разбираема най-общо като концептуална метафора, съгласно идеите на Лейкоф и Джонсън (вж. Lakoff 1980; Lakoff: 1992).

⁹ Повече за трите типа „скрита памет“ вж. Николаева 2002: 25-26.

¹⁰ За случаите, когато не реалитя (например слънцето – символ на деня, кръста – символ на изкупителната жертва на Христос и т.н.), а името (езиковото обозначение, самата дума) на реалитя придава символния прочит, Телия употребява термина *квасисимвол* с цел да се разграничава символната функция на реалитя и символната функция на езиковото обозначение на знака (вж. Телия 1996: 243-244).

¹¹ Думите символи „вода“ и „огън“ са обект на по-голямо изследване – дисертационният труд на автора на статията със заглавие: „Думите символи и балканската културноезикова памет (върху материал от български и румънски език)“.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Алефиренко 2005а: Алефиренко, Н. Ф. Когнитивно-семасиологическое содержание языкового знака. – ТГПУ, 3 (47).

Алефиренко 2005б: Алефиренко, Н. Ф. Спорные проблемы семантики. Москва.

Баранов 1997: Баранов, А. Н., Добровольский, Д. О. Постулаты когнитивной семантики. – ИАН СЛЯ, 56, №1.

Блинова 2013: Блинова, О. И. Мотивология и ее аспекты. – Online: <http://www.twirpx.com/file/434809/> – Date of access: 14.04.2013.

Быкова 2005: Быкова, О. И. Образная составляющая как релевантный признак этноконнотата. – ВГУ, №1.

Виноградов 1972: Виноградов, В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. Москва.

Добровольский 1996: Добровольский. Образная составляющая в семантике идиом. – ВЯ. №1.

Зализняк 2004: Зализняк, А. А. Феномен многозначности и способы его описания – ВЯ, №4.

Ковшова 1999: Ковшова, М. Л. Как с писаной торбой носиться: когнитивно-культурологическое исследование идиом. – В: Сб. Фразеология в контексте культуры. Москва.

- Кубрякова 1997:** Кубрякова, Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов. Москва.
- Маслова 2004:** Маслова, В. А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие. Минск.
- Николаева 2002:** Николаева, Т. М. „Скрытая память”: попытка постановки проблемы – ВЯ, №4.
- Петрова 2011:** Петрова, А. Предизвикателството фразеологична образност. – В: Сб. Езиковедски изследвания в чест на проф. Сийка Спасова-Михайлова. София.
- Пирайнен 1997:** Пирайнен, Е. „Область метафорического отображения” – метафора – метафорическая модель (на материале фразеологии западно-монстерландского диалекта). – ВЯ, №4.
- Рахилина 2008:** Рахилина, Е. В. Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость. Москва.
- Самигуллина 2009:** Самигуллина, А. С. „Скрытая память” слова (на примере метафорических номинаций). – ВЯ, №4.
- Стернин 2001:** Стернин, И. А. Методологически проблемы когнитивной лингвистике. Воронеж.
- Телия 1996:** Телия, В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва.
- Телия 1999:** Телия, В. Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка. – В: Сб. Фразеология в контексте культуры. Москва.
- Феоктистова 1999:** Феоктистова, А. Б. Культурно значимая роль внутренней формы идиом с позиций когнитологии. – В: Сб. Фразеология в контексте культуры. Москва.
- Цивьян 1990:** Цивьян, Т. В. Лингвистические основы балканской модели мора. Москва.
- Шевченко 2003:** Шевченко Т. Е. Слова символы как один из источников культурно-национальной интерпретации фразеологизмов. – В: Сб. Славянская фразеология в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах. Материалы III международной научной конференции, 7–8 октября 2003, Гомель.
- Шелестюк 1997:** Шелестюк, Е. В. О лингвистическом исследовании символа. – ВЯ, №4.
- Шпет 2006:** Шпет, Г. Г. Внутренняя форма слова: Этюды и вариации на темы Гумбольта. Третье издание стереотипное. Москва.
- Lakoff 1980:** Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors we live by*. The university of Chicago press. London.
- Lakoff 1992:** Lakoff, G. *The contemporary Theory of Metaphor*. Cambridge University Press, Cambridge. 1992. – Online: http://www.biolinguaem.com/biolinguagem_antropologia/lakoff_1992_theory_metaphor.pdf – Date of access: 02.05.2010
- Omazić 2005:** Omazić, M. Cognitive linguistic theories in phraseology. – *Jezikoslovlje*, 6.1.